

Economisch-Statistische Berichten

Schaduwzijden van „over-full employment”

★

Prof. Dr C. Campagne

Het wetsontwerp
Algemene Ouderdomsverzekering

★

B. de Boer

Vreedzame toepassingen
der atoomenergie

★

Dr J. M. E. M. A. Zonnenberg

Hoe moet art. 24 Comptabiliteitswet
worden gehanteerd?

★

Dr R. A. de Widt

De mechanisatie
van de Amerikaanse landbouw

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

Nó 1995

WOENSDAG 7 SEPTEMBER 1955

Financiering van de Intern. Handel

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Rotterdam - Amsterdam - Den Haag - Dordrecht
Haarlem - Schiedam - Amersfoort - Maassluis
Vlaardingen - IJsselmonde - Utrecht
AGENTSCHAPPEN:
Zevenbergen - Vianen - Middelharnis/Sommelsdijk
Vrijhoeve-Capelle - Zwijndrecht

Practijkdiploma Belastingrecht

Examen onder Rijkstoezicht
inlichtingen schrift./mond. cursus:
Kraaijenlaan 13, 's Gravenhage Tel. 339460

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.

Gevestigd te Amsterdam

Uitgifte van

7274 gewone aandelen

in stukken van nominaal f. 800.- aan toonder
(waarvan 5625 aandelen op inschrijvingscondities zijn
geplaatst bij de Staat der Nederlanden),
voor één vierde delende in de winst van het boekjaar
1955 en ten volle in die van de volgende jaren.

Ondergetekende bericht dat zij de inschrijving op
1649 aandelen elk groot f 800.- aan toonder
in hare instelling uitsluitend voor houders van claims
van aandelen en onderaandelen openstelt op

Woensdag 14 September 1955

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

tot de koers van 130 pCt.

ten kantore van de

**Nederlandsche Middenstandsbank N.V. te
Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 3 September
1955. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de
kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK N.V.
Amsterdam, 3 September 1955.

R. Mees & Zoonen

**Bankiers en
Assurantie-makelaars**

Rotterdam

**Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen**

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11
ROTTERDAM

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040, Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheck-rekening 260.34.*
Redactie-adres voor België: *Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen
f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.*

Losse nummers 75 cts.
No. 1977: f 2,—

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

Schaduwzijden van „over-full employment”

Het tekort aan arbeidskrachten in vrijwel alle geledingen van het bedrijfsleven — en daar waarlijk niet alleen — met alle voor handel, nijverheid en verkeer daaraan verbonden schadelijke gevolgen, heeft nog een andere consequentie waaraan tot dusver in het merendeel der beschouwingen, aan de huidige situatie op de arbeidsmarkt gewijd, weinig of geen aandacht werd geschonken. Nochtans geldt het een probleem welks betekenis niet mag worden onderschat. Ik denk aan de voortdurende mutaties in de gelederen der jeugdige werknemers, die voor gering geldelijk voordeel en met veronachtzaming niet alleen van eigen vooruitzichten en mogelijkheden bij de onderneming wier dienst zij verlaten, maar ook van de belangen dier onderneming zelve, van werkkring veranderen. Maar al te vaak komt het bij de huidige overspannen arbeidsmarkt voor dat men, slechts de wettelijke termijn in acht nemend, op de laatste of voorlaatste dag van de maand, waardoor de werkgever iedere mogelijkheid ontnomen wordt tijdig in de ontstaande vacature te voorzien, mededeling doet van zijn aanstaand vertrek.

Het euvel neemt hand over hand toe en het bedenkelijke van dit verschijnsel is, dat het element „trouw” voortdurend devalueert. Dit verschijnsel doet zich, wat de hoofdarbeiders betreft, vooral voor bij de groep der jongere werknemers, maar het is daarom zo bedenkelijk omdat juist deze groep de kern van de toekomstige ondernemingsstaf vormt, althans behoort te vormen. Natuurlijk dient iedere werknemer het recht te hebben de functie, welke hij vervult, op te zeggen indien hij zijn positie, zowel wat de financiële als wat de toekomstmogelijkheden betreft, inderdaad kan verbeteren. Thans komt het echter maar al te vaak voor dat men voor gering ogenblikkelijk voordeel een werkkring, die duurzaam betere mogelijkheden biedt dan de — onbekende — nieuwe, prijs geeft. Men let uitsluitend op eigen schijnbaar voordeel en geeft zich geen rekenschap van de morele verplichtingen die men jegens zijn werkgever heeft.

Hierbij komt dat, de enkele goede niet te na gesproken, de wil om mede te helpen opbouwen en zich door bekwaamheid, werklust en initiatief een levenspositie te veroveren, veelal ontbreekt. Men wil liefst, al wederom de goede uitzonderingen daar gelaten, met zo weinig mogelijk inspanning een bepaald inkomen verwerven. Dit komt mede tot uitdrukking in de vaak zeer beperkte, om niet te zeggen gebrekkige, kennis. Hoe

betrekkelijk zelden komt het bij de jongeren voor dat men een taalkundig en stylistisch goed verzorgde Nederlandse brief kan schrijven om van grondige talenkennis, waarvoor de beheersing der eigen taal onmisbare voorwaarde is, niet te spreken. Natuurlijk doet zich het probleem der ontoereikende personeelsbezetting, zij het in milder vorm, steeds voor in een periode van grote bedrijvigheid. Thans echter — en dit is wel een der meest bedenkelijke aspecten van het huidig tijdsgewricht — voegen zich daarbij als ernstige nevenverschijnselen onbekwaamheid enerzijds en een gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef anderzijds.

„Maar er is toch een arbeidsbureau?”, zal men zeggen. Inderdaad, maar in de praktijk van het zakenleven is het vooral de werknemer die van deze overigens nuttige instelling de vruchten plukt. Ontslag van voor hun taak niet berekende medewerkers is geen eenvoudige opgave en in ieder geval een tijdrovende en kostbare procedure. Daartegenover staat dat het geen zin heeft medewerkers die wensen te veranderen, te dwingen nog enkele maanden te blijven. Vóór alles toch heeft de onderneming behoefte aan toegewijde medewerkers. Het ligt voor de hand dat in een tijd van „over-full employment” en schrijnend personeelstekort, salarisverbetering zonder grote moeite kan worden verkregen. Hier gaan trouwens ook werkgevers niet vrij uit. De bedenkelijke uitdrukking „personeel wegekopen” doet thans opgeld.

De oplossing van dit probleem is niet eenvoudig. Maatregelen van hoger hand zullen weinig of niets uitrichten. Groter plichtsbefef, verantwoordelijkheidsgevoel, de wil om zich door kennis, ijver en toewijding een levenspositie te verwerven, betere opleiding — hier speelt ook het onderwijsvraagstuk een rol — al deze materieel onweegbare maar niettemin zeer reële waarden dienen wederom tot gelding te komen. Het „chacun pour soi-même” — dit geldt voor werknemer en werkgever beide — dient plaats te maken voor saamhorigheidsgevoel, het bewustzijn dat beiden op elkander zijn aangewezen en verplichtingen jegens elkander hebben. De jongeren vooral mogen bedenken, dat slechts zij die trouw aan werklust, toewijding en bekwaamheid paren, wanneer het huidig tijdsgewricht tot het verleden behoort en de werknemer aan bepaalde eisen moet voldoen wil hij zich een levenspositie veroveren, de gevolgen van een toekomstige recessie niet aan den lijve zullen ondervinden.

Rotterdam.

C. VERMEY.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Schaduwzijden van „over-full employment”, door <i>C. Vermey</i>	775	De mechanisatie van de Amerikaanse landbouw, door <i>Dr R. A. de Widt</i>	782
Het wetsontwerp Algemene Ouderdomsverze- kering, door <i>Prof. Dr C. Campagne</i>	777	Ingezonden stuk: Nogmaals: De ondersteuningsnormen volgens de Armenwet, door <i>Mr W. A. A. Aarts</i> , met een naschrift van <i>Drs W. C. Kroft</i>	784
Vreedzame toepassingen der atoomenergie, door <i>B. de Boer</i>	778	Geld- en kapitaalmarkt, door <i>Drs J. Willems</i> ...	786
Hoe moet art. 24 Comptabiliteitswet worden ge- hanteerd? door <i>Dr J. M. E. M. A. Zonnenberg</i> 781		Statistieken: Bankstaten	787
COMMISSIE VAN REDACTIE: <i>C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.</i>			
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: <i>F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.</i>			

DE ARTIKELLEN VAN DEZE WEEK

Prof. Dr C. CAMPAGNE, Het wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering.

Schrijver geeft een nadere uitwerking van de door hem in „E.-S.B.” van 27 Juli en 10 Augustus jl. gedane voorstellen tot wijziging der Algemene Ouderdomsverzekering. Volgens de door schrijver voorgestane regeling is iedereen verzekerd voor een ouderdomspensioen, ingaande op 65-jarige leeftijd, met dien verstande, dat uitkering alleen geschiedt indien het inkomen beneden een bepaalde norm ligt. De onbillijkheid, dat personen, die nog juist voor toekenning in aanmerking komen, met inbegrip van het pensioen een inkomen zouden genieten, dat hoger is dan dat van personen die net niet voor pensioen in aanmerking komen, kan worden vermeden door aan personen met een inkomen even boven de grens een aanvullend pensioen te verstrekken, waardoor hun totale inkomen gelijk wordt aan dat der nog juist in aanmerking komenden. Het bezwaar, dat personen geen belang hebben bij vergroting hunner inkomsten, omdat hun aanvullend pensioen dan met eenzelfde bedrag wordt gekort, kan worden ondervangen door een geleidelijk aflopend wettelijk ouderdomspensioen, naarmate het eigen inkomen stijgt. De voorgestelde gewijzigde regeling betekent een aanzienlijke bezuiniging ten opzichte van de regeling van het wetsontwerp, terwijl, wat de grootte der pensioenen betreft, deze voor de minst draagkrachtigen hoger wordt gesteld dan die volgens het wetsontwerp, hetgeen sociaal gezien alleszins wenselijk is. Voorts is de conjunctuurgevoeligheid van de voorgestelde regeling veel geringer dan die van de ontworpen rijksregeling.

B. DE BOER, Vreedzame toepassingen der atoomenergie.

De conferentie te Genève heeft een eerste contact tussen de atoomgeleerden van Oost en West mogelijk gemaakt. Het voornaamste sociaal-economische aspect van de gewijzigde situatie is, dat de kernenergie, wat haar vreedzame toepassing betreft, niet meer onderhevig is aan de strenge geheimhoudingsclausules. Bovendien is het onderzoek door internationaal contact ten zeerste vergemakkelijkt, en de kosten die voor ieder land afzonderlijk aan het ontwikkelingswerk besteed dienen te worden, kunnen hierdoor sterk gereduceerd of efficiënter besteed worden. De noodzaak tot investering van aanzienlijke bedragen in een nieuwe wijze van energieproductie wordt duidelijk indien wordt bedacht, dat in het jaar 2000 aan de grote vraag naar energie niet door de conventionele brandstoffen zal kunnen worden voldaan, zonder dat via prijsverhoging van energie een ernstige storing in de welvaartsontwikkeling zou ontstaan. Schr. geeft een indruk van de situatie t.a.v. de toepassing der kernenergie voor de productie van electriciteit in een aantal landen. De Conferentie behelsde echter ook het gebruik van radio-actieve isotopen. Door deze conferentie is de nieuwe vorm van energie uit de politieke sfeer getrokken en voor een belangrijk deel in de internationale commerciële sfeer gekomen.

Dr J. M. E. M. A. ZONNENBERG, Hoe moet art. 24 Comptabiliteitswet worden gehanteerd?

Van de Gewone Dienst van het begrotingshoofdstuk „Oorlog” is 56 pCt en van de kapitaalsuitgaven 100 pCt aangewezen voor toepassing van art. 24 der Comptabiliteitswet. Hieruit kan men zich een beeld vormen omtrent de omvang van het gebruik van art. 24 in één enkel begrotingshoofdstuk. Schrijver geeft de tekst van art. 24

Comptabiliteitswet en de wordingsgeschiedenis van dit artikel weer. Hij vraagt zich op grond daarvan af, of het, nu blijkt dat de toepassing van dit artikel zulke reusachtige, en — volgens schrijver — niet geoorloofde, afmetingen heeft aangenomen, geen aanbeveling zou verdienen bij de publicatie der Begroting 1956 een overzicht sinds 1950 te geven van oorspronkelijke en herziene ramingen en eindafrekeningen van reeds afgesloten dienstjaren. Hij acht het noodzakelijk vast te stellen of de vermoedelijk wijde kloof, die — volgens hem — gaapt tussen theorie en praktijk van de hantering van genoemd artikel, niet ten spoedigste moet worden overbrugd.

Dr R. A. DE WIDT, De mechanisatie van de Amerikaanse landbouw.

De Amerikaanse landbouw behoort tot de meest gemechaniseerde ter wereld. Dit is o.a. toe te schrijven aan het voorkomen van relatief veel grote bedrijven, het naar verhouding eenvoudige bouwplan, het geringe conservatisme van de Amerikaanse boer en aan het feit, dat de mechanisatie een sterke steun vindt in de ver ontwikkelde landbouwwerktuigenindustrie. Ten slotte speelt uiteraard de grote kapitaalrijkdom een rol. Schrijver geeft een overzicht van de ontwikkeling der landbouwmechanisatie in de tijd. Het ziet er naar uit, dat het tempo, waarin de eerstkomende jaren zal worden gemechaniseerd, belangrijk lager zal zijn dan gedurende de eerste na-oorlogse periode. Zolang in belangrijke sectoren van de Amerikaanse landbouw meer wordt geproduceerd dan tegen redelijke prijzen kan worden afgezet zal dit een belangrijke rem op de mechanisatie blijven vormen.

— SOMMAIRE —

Prof. Dr C. CAMPAGNE, Le projet de loi Assurance contre la Vieillesse Générale.

Dans cet article l'auteur entre davantage en détails au sujet des propositions de modification de l'Assurance Vieillesse Générale qu'il avait présentées dans nos éditions des 27 juillet et 10 août dernier. Les arrangements proposés par lui représentent une économie considérable, tandis que les pensions pour ceux qui sont économiquement les plus faibles seraient plus élevés.

B. DE BOER, Application pacifique de l'énergie atomique.

A l'occasion de la conférence de Genève l'auteur donne une vue d'ensemble de l'application de l'énergie atomique à des fins pacifiques. La conférence a sorti la question de l'énergie nucléaire du cadre politique et l'a portée pour une importante partie dans le cadre commercial international.

Dr J. M. E. M. A. ZONNENBERG, Comment doit-on mettre en application l'article 24 de la loi dite „Comptabiliteitswet”?

En vertu de l'article 24 de la loi précitée une partie des ressources budgétaires d'une certaine année peut à des conditions déterminées être reportée sur l'année suivante. L'auteur examine à quel point l'usage fait de cette faculté est en conformité avec l'article de loi en question et avec l'histoire de sa réalisation.

Dr R. A. DE WIDT, La mécanisation de l'agriculture aux Etats-Unis.

L'agriculture américaine est une des plus mécanisées du monde. L'auteur en indique les causes et donne un aperçu du développement de la mécanisation à travers des âges.

Het wetsontwerp Algemene Ouderdomsverzekering

Nadere uitwerking van mijn voorstel tot wijziging.

Mede naar aanleiding van enkele reacties op mijn artikelen met betrekking tot het wetsontwerp der Algemene Ouderdomsverzekering¹⁾ lijkt het mij gewenst mijn opvatting ter zake nader te preciseren.

De doelstelling dezer verzekering moet naar mijn gevoelen niet zijn een algemene bodemvoorziening in de vorm van oudedagverzekering voor iedereen, dus ook voor groepen van personen die daaraan geen behoefte hebben. Evenmin lijkt het mij juist personen, die reeds een ruime pensioenvoorziening hebben, op zodanige wijze in deze verzekering te betrekken, dat zij door de aanpassingsmogelijkheid een aan hun eigen belang tegengesteld effect zien gecreëerd.

Veeleer moet de doelstelling gezocht worden in een wettelijke pensioenregeling ten aanzien van hen die na de 65-jarige leeftijd geen of onvoldoende inkomsten genieten. De regeling dient voorts zo eenvoudig mogelijk te zijn, zodat zij met zo min mogelijk administratiekosten kan worden uitgevoerd. Ten slotte dient het een verzekeringsregeling te zijn.

Het beginsel van de door mij voorgestane regeling kan men nu als volgt schetsen. Iedereen is verzekerd voor een eenheidspensioen, ingaande op 65-jarige leeftijd, met dien verstande dat uitkering alleen geschiedt indien het inkomen bij of boven de 65-jarige leeftijd beneden een bepaalde norm ligt. Dit pensioen wordt uitbetaald door de belastingdienst aan de hand van gegevens, te ontleen aan de opgaven voor de inkomstenbelasting.

Nu is het zonder nadere regeling niet mogelijk dit pensioen aan de categorie personen zonder of met een bepaald minimum inkomen toe te kennen, omdat personen die nog juist voor toekenning in aanmerking komen dan met inbegrip van het ouderdomspensioen een inkomen zouden genieten, uitgaande boven het inkomen van personen, die nog juist niet van de regeling kunnen profiteren, omdat hun inkomen de grens net overschrijdt.

Vandaar dat het noodzakelijk is de regeling nader uit te werken teneinde bovenbedoelde onbillijkheid te vermijden.

Dit kan geschieden door aan personen, die een inkomen genieten even boven de grens, een aanvullend pensioen te verstrekken, zodanig dat hun totale inkomen gelijk wordt aan het totale inkomen (dus met inbegrip van de eenheidsrente) van diegenen, die nog juist in aanmerking komen voor een rente.

Stellen wij de eenheidsrente op f 804 per jaar en kennen wij deze toe aan personen met een inkomen kleiner of gelijk aan f 804, dan zou men aan alle personen met een inkomen groter dan f 804 doch kleiner dan f 1.608, een zodanig toeslagpensioen moeten toekennen dat hun totale inkomen f 1.608 bedraagt.

Bij een dergelijke regeling haalt men echter een ander bezwaar binnen, namelijk dat het onder die omstandigheden voor de betrokken categorie van personen met inkomsten tussen f 804 en f 1.608 niet van belang is, dat hun eigen inkomsten worden vergroot, hetzij door bijverdiende hetzij door een verbetering van de private pensioenregeling. Zij zouden immers daarvan de vruchten niet plukken omdat hun aanvullend wettelijk pensioen dan met hetzelfde bedrag wordt gekort. Alleen indien de nieuwe inkomsten het bedrag van het aanvullend pensioen

zouden overtreffen, wordt hun totaal inkomstenbedrag groter dan f 1.608.

Teneinde dit bezwaar te voorkomen zou men de volgende regeling kunnen treffen.

Wij stellen ons voor dat een echtpaar zonder inkomsten een pensioen verleend wordt ter grootte van tweemaal de eenheidsrente, welke laatste wij eenvoudigheidshalve stellen op f 800.

Wij kennen nu aan een echtpaar, naarmate het eigen inkomen stijgt, een geleidelijk aflopend wettelijk ouderdomspensioen toe, op zodanige wijze dat, indien het eigen inkomen van het echtpaar f 5.000 bedraagt, dit pensioen nihil is, dus volgens een langzaam aflopende schaal. Uiteraard loopt deze schaal langzamer af naarmate men de grens van het eigen-inkomstenbedrag, waarboven geen pensioen meer wordt toegekend, hoger stelt. Door de grens op f 5.000 te stellen verkrijgt men reeds een zeer geleidelijke aanpassing.

Een dergelijke regeling weerhoudt de verzekerden er niet van het eigen inkomen te vergroten, noch weerhoudt dit de werkgevers resp. werknemers er van de pensioenregelingen te verbeteren, omdat het nuttig effect van de vermeerdering van inkomsten groot is.

Onder nuttig effect verstaan wij in dit verband de toename van het eigen inkomen, verminderd met de afname van het wettelijk pensioenbedrag, welk saldo dan gedeeld moet worden door de vergroting van het eigen inkomen.

Is het nuttig effect bijv. 70 pCt, dan betekent dit dat bij een vergroting van het eigen inkomen met f 100 het pensioenbedrag slechts met f 30 achteruitgaat.

In onderstaande tabel is nu opgenomen de grootte van het pensioenbedrag voor een echtpaar, resp. voor een ongehuwde bij verschillende eigen-inkomstenbedragen. De aanpassing van het pensioenbedrag van de ongehuwde heeft zodanig plaats gevonden, dat een verhoging van het eigen inkomen van een ongehuwde hetzelfde nuttig effect heeft als bij een echtpaar.

Bij de samenstelling van onderstaande tabel hebben wij als eigen-inkomen-grens, waarboven geen uitkering uit hoofde van de bodemvoorziening geschiedt, f 5.000 (voor een echtpaar) aangehouden. Bij deze regeling bedraagt het nuttig effect van een verhoging van het eigen inkomen 68 pCt.

Bij de regelingen, waarbij de hiervoor bedoelde grens op f 3.000 resp. f 4.000 wordt gesteld, bedraagt het nuttig effect van een verhoging van het eigen inkomen 46 pCt resp. 60 pCt.

Het komt mij voor dat bij een nuttig effect van 68 pCt er voor de belanghebbende geen reden is zijn inkomen niet te vergroten noch voor werkgevers, resp. werknemers om wenselijke pensioenverbeteringen na te laten.

Ten slotte geeft deze regeling werkgevers en werknemers, welke reeds een zekere pensioenregeling voor hun personeel hebben gemaakt in de vorm van bedrijfs- of ondernemingspensioenfondsen, geen aanleiding dit te verbeteren, omdat het nuttig effect hunner regeling hoog ligt.

Eigen inkomen echtpaar	Wettelijk ouderdomspensioen echtpaar	Totaal	Eigen inkomen ongehuwde	Wettelijk ouderdomspensioen ongehuwde	Totaal
0	1.600	1.600	0	800	800
800	1.344	2.144	800	544	1.344
1.600	1.088	2.688	1.600	288	1.888
2.400	832	3.232	2.400	32	2.432
3.200	576	3.776	3.200	0	3.200
4.000	320	4.320	4.000	—	4.000
5.000	0	5.000	5.000	—	5.000

¹⁾ Verschenen in „Economisch-Statistische Berichten” van 27 Juli en 10 Augustus 1955.

Kostenbesparing.

Teneinde een inzicht te verkrijgen in de kostenbesparing, welke de voorgestelde regeling ten opzichte van de ontworpen rijksregeling met zich brengt, heb ik voor het jaar 1954 een globale becijfering gemaakt van de kosten der ontworpen rijksregeling en van de kosten der gewijzigde regeling volgens het bovenomschreven plan. Uiteraard had deze berekening niet de pretentie een raming van de kosten te zijn; ik heb daarmede uitsluitend de bedoeling gehad enig inzicht te verkrijgen in de kostenbesparing welke uit het aanvaarden van mijn voorstel zou volgen.

Te mijner beschikking stonden enige globale gegevens over de inkomstenverdeling van personen boven de 65 jaar, zoals deze geldig geacht kunnen worden te zijn voor het jaar 1954.

Ik maakte een driedelige berekening waarbij de grens van het eigen inkomen, waarboven geen uitkering ingevolge de wettelijke voorziening plaatsvindt, gesteld wordt op f 3.000, f 4.000 resp. f 5.000.

Uit mijn berekeningen blijkt dat de kosten van de voorgestelde regeling bij de hierbovengenoemde grenzen 48 pCt, 58 pCt resp. 64 pCt bedragen van de kosten van de regeling volgens het wetsontwerp.

Bij deze eigen-inkomen-grenzen is het aantal voor uitkering in aanmerking komende personen 63 pCt, 81 pCt resp. 82 pCt van het aantal personen dat volgens het wetsontwerp voor pensioen in aanmerking komt.

Uit het vorenstaande valt de conclusie te trekken dat de voorgestelde regeling een aanzienlijke bezuiniging betekent ten opzichte van de regeling van het wetsontwerp, terwijl, wat de grootte van de pensioenen betreft, deze voor de minstdraagkrachtigen hoger wordt gesteld dan die volgens het wetsontwerp, hetgeen sociaal gezien alleszins wenselijk is.

Men zou daartegenover kunnen stellen, dat er een groep van de Nederlandse bevolking is die tot premiebetaling verplicht is, terwijl zij slechts een vrijwel fictief belang bij deze verzekering heeft, omdat zij daarvan alleen de vruchten kan plukken indien haar inkomen beneden een bepaalde grens daalt na de 65-jarige leeftijd.

Men vergete echter niet dat door de invoering van dit voorstel de premie een aanzienlijke verlaging ondergaat. Een ander punt ter overweging is dat bij personen met een inkomen boven een bepaalde grens de fiscus een groot deel van het ouderdomspensioen wegneemt. Een premieverlaging is voor deze groep van personen een reëler belang dan het pensioen dat hun anders in uitzicht wordt gesteld.

De door het wetsontwerp voorgestelde regeling geeft een permanent algemeen bodempensioen, terwijl de aanvullende pensioenvoorziening van de gewijzigde regeling als een zich geleidelijk inkrimpende voorziening valt te karakteriseren. Worden namelijk nieuwe private pensioenaanspraken in uitzicht gesteld of bestaande gunstiger gemaakt, dan heeft dit tot resultaat dat de lasten van de aanvullende wettelijke pensioenvoorziening afnemen.

De conjunctuurgevoeligheid van de voorgestelde regeling is dan ook veel geringer dan die van de ontworpen rijksregeling.

Het is ook in hoge mate gewenst dat een soort zelfregulerende werking in de regeling is vervat, omdat in verband met de veroudering van de bevolking reeds rekening moet worden gehouden met een verzwaring van de lasten der verzekering. Een en ander geeft voldoende aanleiding om te overdenken of er mogelijkheden zijn een doeltreffende regeling te ontwerpen zonder daarmede verplichtingen te aanvaarden waarvan men zeer onzeker is of zij wel nagekomen zullen kunnen worden.

Een poging hiertoe heb ik met dit voorstel willen doen.

Amsterdam.

Prof. Dr C. CAMPAGNE.

Vreedzame toepassingen der atoomenergie

Van 8-20 Augustus jl. is in Genève onder auspiciën van de Verenigde Naties een conferentie gehouden over de vreedzame toepassingen van de kernenergie. Het is geenszins onze bedoeling een verslag van deze conferentie te geven; wij willen slechts deze wetenschappelijke gedachtenwisseling als uitgangspunt nemen voor een beschouwing van de huidige situatie met betrekking tot de ontwikkeling van de atoomenergie in haar vreedzame toepassingen.

Het plan voor de conferentie te Genève stamt van president Eisenhower, die een desbetreffende suggestie deed aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in December 1953. Het was de bedoeling van de Verenigde Staten een zo groot mogelijk gedeelte van het aan geheimhouding gebonden onderzoekingswerk voor publicatie vrij te geven, wanneer de Sowjet-Unie bereid zou zijn hetzelfde te doen. De Russische delegatie bij de Verenigde Naties verklaarde zich hiertoe bereid, en daarmee was in principe de mogelijkheid geschapen tot een eerste contact tussen de atoomgeleerden van Oost en West.

Ook andere, met name de kleinere, landen profiteren uiteraard van een dergelijke gedachtenwisseling. Want de zeer kostbare onderzoekingen, die aan de ontwikkeling

in de grote landen ten grondslag liggen, kunnen niet door ieder land afzonderlijk gedupliceerd worden ter voorbereiding van de kernenergieproductie. Het is daarom een direct economisch belang dat een intensieve uitwisseling plaatsvindt. Dit is wel het belangrijkste sociaal-economische aspect van de gewijzigde situatie, waarvan Genève een treffende illustratie is: de kernenergie is niet meer onderhevig aan de strenge geheimhoudingsclausules, wat haar vreedzame toepassingen betreft. Het onderzoek is bovendien door een internationaal contact tussen de geleerden van de landen die deelnamen ten zeerste vergemakkelijkt, en de kosten, die voor ieder land afzonderlijk aan het ontwikkelingswerk besteed dienen te worden, kunnen hierdoor sterk gereduceerd of efficiënter besteed worden.

Men zal zich afvragen waarom het noodzakelijk is zo veel geld te investeren in een nieuwe wijze van energieproductie, wanneer deze per geproduceerde eenheid energie altijd nog duurder is dan de huidige processen als de verbranding van steenkool. Een antwoord op deze vraag werd reeds gedurende de eerste dagen gegeven, toen de wereldenergievoorziening en aanverwante onderwerpen als steenkoolreserves en bevolkingstōename aan de orde kwamen. Volgens een door deskundigen van de Verenigde

Naties geprepareerd rapport zou in 1975 de vraag naar energie reeds het drievoudige zijn van de huidige vraag, terwijl in het jaar 2000 de wereld volgens deze schatting acht maal zoveel energie nodig heeft als thans per jaar. Er is geen sprake van dat aan deze vraag kan worden voldaan door de conventionele grondstoffen voor de energieproductie als steenkool en olie, zonder dat via een prijsverhoging van de energie een ernstige storing in de ontwikkeling van het welvaartsniveau zou ontstaan. Om een dergelijke storing te voorkomen dient een nieuwe bron van energie, i.c. de atoomenergie, te worden aangesproken.

Nu wordt over het algemeen bij de toepassing van kernenergie in de eerste plaats gedacht aan de productie van electriciteit. Dit is een gevolg van het feit, dat de vraag naar electriciteit zich sneller ontwikkelt dan de vraag naar andere vormen van energie. Men zal daarom in de eerste plaats een mogelijkheid tot productie van electriciteit overwegen. De energie in de kernreactor komt echter in eerste instantie vrij in de vorm van warmte, en de industriële bedrijven die energie in de vorm van warmte verbruiken, zullen dus op relatief eenvoudige wijze van een kernreactor gebruik kunnen maken. Dit is ook geheel in overeenstemming met de ervaring: een Noors houtveredelingsbedrijf, dat gebruik maakt van stoom, zal binnenkort deze stoom betrekken van een kernreactor. Deze reactor is in aanbouw in de buurt van het stadje Halden. Ook voor bijv. stadsverwarming in de geest van de Utrechtse PEGUS-verwarming zou in principe gebruik van kernenergie in aanmerking komen, evenals voor de thermochemische industrie.

Houden we slechts rekening met de toepassing voor de electriciteitsvoorziening, dan zou de kernenergie in het jaar 2000 een vijfde deel van de gehele energievoorziening voor haar rekening kunnen nemen. Betrekken we ook de consumptie in de vorm van warmte bij onze beschouwingen, dan komen we tot een aandeel van drie vierde voor de kernenergie.

Voor de diverse landen is het beeld uiteraard verschillend. Zo is men in de Verenigde Staten in mindere mate van een nieuwe energiebron afhankelijk dan bijv. in Groot-Brittannië. Als consequentie hiervan maakt men in het laatste land dan ook wat meer haast met de ontwikkeling dan in Amerika. Terwijl men in Amerika, blijkens ter conferentie gepresenteerde gegevens, in 1975 verwacht 6-12 pCt van de totale energieproductie te dekken met behulp van kernenergiecentrales, zou men in Engeland in 1975 40 pCt van de electriciteitsproductie reeds uit de splijting van de atoomkern willen verkrijgen.

Een en ander is weerspiegeld in de aanpak van het ontwikkelingswerk. We hebben reeds eerder een uiteenzetting gegeven van het Britse tienjarenplan voor de ontwikkeling van de kernenergie voor vreedzame doeleinden. Dit plan komt in het kort hierop neer, dat in tien jaren een capaciteit van 2 mln kW wordt opgebouwd aan centrales, die worden gedeven door een kernreactor. In 1975 hoopt men de gehele uitbreiding van het Britse electriciteitsnet te realiseren door de constructie van kernenergiecentrales. Men heeft, om dit plan ten uitvoer te kunnen brengen, bewust een keus moeten doen uit de verschillende mogelijkheden, waarop een kernreactor kan worden gebouwd. Binnen dit kader echter is het plan zo breed mogelijk opgezet: langzamerhand zal men van het minder gecompliceerde type reactor overgaan op het meer voorbereiding eisende. Na enige jaren hoopt men dan in de praktijk gebruik te maken van de mogelijkheid, natuurlijk uraan voor 100 pCt als brandstof te benutten.

Natuurlijk uraan bestaat namelijk voor meer dan 99 pCt uit een isotoop, die niet gespleten kan worden, maar wel in een nieuw splitbaar materiaal kan worden omgezet. Dit proces vindt weliswaar in kleine schaal in iedere reactor, waarin natuurlijk uraan gebruikt wordt, plaats, doch de (practisch) volledige omzetting van dit onsplitbare hoofdbestanddeel vraagt nog een hoeveelheid research.

Op deze wijze heeft men in Groot-Brittannië de ontwikkeling van de reactor als zodanig gecombineerd met een spoedige toepassing, waarbij echter het laatste aspect duidelijk op de voorgrond treedt. Dit blijkt vooral ook wanneer wij het Britse tienjarenplan vergelijken met de ontwikkeling in Amerika. Daar is men in mindere mate genoodzaakt uit te zien naar een nieuwe energiebron, en dat betekent dat het Amerikaanse programma er een is op veel langere termijn dan het Britse. In de Verenigde Staten heeft men meer de nadruk gelegd op de ontwikkeling van de kernreactor als zodanig, en over enige jaren zal men als gevolg hiervan de wereld een ruime keuze van kernreactoren als handelsartikel kunnen aanbieden. Uiteraard zijn er ook in Amerika plannen voor de productie van elektrische energie; hierbij treedt echter een typisch verschil aan de dag met de Britse benadering. In de Amerikaanse lezingen te Genève werd duidelijk de eis gesteld aan de kernenergiecentrale, stroom te kunnen leveren tegen dezelfde prijs als een conventionele steenkoolcentrale. In de Britse plannen is uiteraard het kostenaspect eveneens van belang, doch voor de bouw van een centrale speelt het, wanneer onze indrukken juist zijn, een minder grote rol dan in Amerika. Wij moeten de verleiding weerstaan in te gaan op de interessante invloed, die de industriële structuur van een land kan hebben op de technische ontwikkeling; wij volstaan daarom met er op te wijzen dat andere maatstaven dan in Engeland inderdaad in het — excuseer het woord — bij uitstek kapitalistische Amerika te verwachten zijn.

In de Sovjet-Unie is de situatie weer geheel anders. Dit land staat aan het begin van zijn industriële ontplooiing. Een nieuwe bron van energie, die zekere technische en economische vooruitzichten biedt en die de energiebron der toekomst lijkt te zijn, is een bijzonder aantrekkelijk object om te worden opgenomen in de plannen voor een industriële ontwikkeling. De Amerikaanse aanpak is in dit land niet te verwachten; men is in Rusland in nog veel sterkere mate dan in bijv. Groot-Brittannië geneigd zich in de eerste plaats te richten op de praktische toepassingen. Men heeft, om deze te realiseren, een betrekkelijk eenvoudig reactortype gekozen en hiermee een vrij inefficiënte en kostbare centrale gebouwd van de betrekkelijk lage capaciteit van 5.000 kilowatt. Deze centrale, die thans ongeveer een jaar in bedrijf is, was de eerste ter wereld. Inmiddels zijn plannen in de maak voor een grotere centrale, en wel één van 100.000 kilowatt capaciteit. Het Russische programma mag minder breed van opzet zijn dan het Britse, een feit is dat men in de Sovjet-Unie reeds thans een waardevolle hoeveelheid ervaring heeft opgedaan met de toepassing van de reactor in de praktijk. Hierbij is gebleken, dat de kernenergiecentrale een bijzonder gemakkelijk te bedienen bedrijf is, dat weinig controle eist en alleen in de allereerste periode, van zijn bestaan de kinderziekten vertoonde, welke men in Westelijke kringen op grond van de daar opgedane ervaringen met experimentele opstellingen vreesde.

Van Russische zijde heeft men verder mededelingen gedaan over de productiekosten van kernenergie met behulp van grotere centrales dan de in bedrijf genomen centrale. Wanneer de capaciteit 100.000 kilowatt of meer is, aldus de Russische deskundige Dr Blochintshew, zullen de productiekosten voor de kernenergiecentrale gelijk zijn aan die voor een klassieke centrale. In Amerika en Engeland huldigt men over het algemeen een overeenkomstige opvatting. Overigens zijn uitlatingen als deze moeilijk zonder meer naar hun waarde te schatten, daar de productiekosten van kernenergie, naar wij elders uiteengezet hebben, zeer sterk afhankelijk zijn van afschrijvingsmethoden en productiewijze. Over het algemeen mag men echter wel zeggen dat de kernenergie niet lang meer als een economisch niet-lonende vorm van energie beschouwd behoeft te worden ¹⁾.

In dit verband was het interessant te vernemen welke prijzen de Verenigde Staten thans berekenen voor de kernbrandstof, uranium, en voor een belangrijk hulpmiddel, het zware water. Deze prijzen werden tijdens de conferentie bekend gemaakt, en bleken aanmerkelijk lager dan veelal werd aangenomen. Zo werd voor zwaar water een prijs genoemd van \$ 28 per pound, oftewel één derde van de prijs waarvoor het Noorse concern Norsk Hydro — onder andere aan Nederland — zwaar water levert. Deze eigenaardige wijze van doen heeft verschillende reacties opgewekt. Van Britse zijde heeft men, bij monde van „The Economist”, deze bekendmaking gekwalificeerd als een mogelijke tegenaanval op de verregaande Britse inspanningen om een plaats te veroveren op de internationale markt, die thans bezig is gevormd te worden. Het blad vervolgt:

„The American price for heavy water, \$ 28 per pound, was freely admitted to be below the cost of production. The prices of \$ 40 per kilogramme for natural uranium and \$ 25 a gramme for the lease of uranium containing an additional 20 per cent of fissile atoms also smack of a bargain offer. The American Atomic Energy Commission has been at some pains to avoid direct association with the United States companies' export drive, but there is no doubt that this announcement was intended to help American manufacturers at Geneva”.

Zo heeft de conferentie te Genève ook commerciële achtergronden. Gelijktijdig met de conferentie werd, behalve een technische tentoonstelling in het Palais des Nations, elders in de stad een complete handelsbeurs gehouden van kernreactoren, contrôle-instrumentarium en dergelijke. We dienen echter bij het beschouwen van de toekomstige ontwikkeling van de kernenergie rekening te houden met het feit, dat niet alle landen in staat zijn de kernreactoren en de er voor benodigde brandstof op zuiver commerciële basis te betrekken. De onderontwikkelde gebieden zullen op andere basis, door tussenkomst van de Verenigde Naties, met de ontwikkeling van een kernenergie-industrie geholpen moeten worden. De hulp van de Verenigde Staten aan de kleine landen in het Westen en van Rusland aan de satellietstaten en communistisch China heeft o.i. nog te zeer een politieke bijmaak om zonder meer als onbaatzuchtige hulp te worden gekarakteriseerd. En een dergelijke hulp is nu juist nodig voor vele landen, die beslist niet over mogelijkheden beschikken om op eigen kracht een industrie op te bouwen. Er is een zeer sterke correlatie tussen energieverbruik per hoofd en ontwikkelingsniveau; de verhoging van levensstandaard gaat dan ook gepaard met een uitbreiding van de capaciteit der energieproducerende bedrijven. Kernenergie is een bijzonder aantrekkelijke vorm van energie voor deze gebieden, aangezien de juist hier zo belangrijke

kostenverhoging door het transport van steenkool voorkomen kan worden. Dit maakt kernenergie economisch aantrekkelijk in vergelijking met electriciteit, gewonnen uit de verbranding van steenkool.

Om de hulp aan onderontwikkelde gebieden te kunnen realiseren is het echter nodig het beschikbare splijtbaar materiaal op de een of andere wijze te distribueren. President Eisenhower stelde daarom in December 1953 aan de Verenigde Naties voor een internationaal atoomagentschap te stichten, dat onder auspiciën van de Verenigde Naties de verdeling van splijtbaar materiaal tot taak zou hebben. Een desbetreffende resolutie werd daarop ingediend door Australië, België, Canada, Frankrijk, Zuid-Afrika, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Deze zeven landen zijn juist de landen, die zelf beschikken over uraniumreserves. Op het eerste gezicht lijkt het niet meer dan logisch dat deze landen een dergelijke resolutie indienen. Men verlieze echter niet uit het oog, dat kleine landen die zelf niet over uranium en/of een zekere economische macht beschikken, de garantie dienen te hebben dat het agentschap voor atoomenergie en uranium de belangen van de wereldenergievoorziening en van de energievoorziening van de kleinere en de onontwikkelde landen niet afhankelijk stelt van de commerciële belangen, welke de genoemde landen hebben bij de verhandeling van splijtbaar materiaal. Een atoomagentschap onder de vlag van de Verenigde Naties is gevaarlijk, wanneer dit in feite een belangenconcentratie van uraniumproducerende landen zou kunnen blijken te zijn.

We hebben tot nu toe uitsluitend gesproken over de toepassing van de kernenergie voor de productie van electriciteit. De conferentie behelsde echter behalve deze toepassing ook het gebruik van radio-actieve isotopen. Deze toepassing van isotopen is niet iets van de laatste jaren. Reeds vóór de oorlog wist men met behulp van het zgn. cyclotron stoffen te produceren die zich onderscheiden door de uitgezonden radio-actieve straling. Deze straling maakt het mogelijk de stoffen op hun weg door het menselijk, dierlijk en plantaardig lichaam te volgen. De radio-actieve stoffen vormen zo een belangrijk hulpmiddel bij het medisch en biologisch onderzoek. Daarnaast kunnen de kunstmatig geproduceerde isotopen gebruikt worden voor therapeutische doeleinden ter vervanging van de dure natuurlijke radio-actieve stoffen als radium. De ontwikkeling van de kernreactor heeft het o.a. mogelijk gemaakt deze isotopen in grotere mate tegen lagere kosten te produceren dan vroeger het geval was. Vandaar dat met de verdere ontwikkeling van de kernreactor een grote uitbreiding van de toepassingen van radio-actieve isotopen gepaard is gegaan. Op het gebied van de productie van isotopen spreekt Nederland op de internationale markt een woordje mee. In het Noors-Nederlands instituut voor atoomenergie te Kjeller in Noorwegen wordt een grote verscheidenheid van isotopen voor de verschillende toepassingen geproduceerd. Met betrekking tot de toepassing van isotopen heeft Nederland echter nog het een en ander te leren van bijv. Amerika. Het behoeft geen betoog dat een uitgebreide toepassing van deze moderne hulpmiddelen een economisch belang vormt. De bedrijfscontrole in verschillende takken van industrie wordt, door de toepassing van radio-actieve isotopen als „tracers” op overeenkomstige wijze als zoëven geschetst werd voor plant en dier, zeer sterk vereenvoudigd en versneld. Ook op dit terrein is een internationale uitwisseling van gegevens een eerste vereiste voor een gezonde ontwikkeling.

¹⁾ Zie: Bram de Boer: Enige kostprijaspecten van kernenergie. De Economist, December 1954.

Die internationale uitwisseling was wel het hoofddoel van deze geslaagde wetenschappelijke conferentie. Zij werd ten overvloede geïllustreerd door een bezoek, dat gedelegeerden van verschillende landen de Woensdag na de conferentie brachten aan het Britse atoomcentrum in Harwell. Aan deze excursie, waarvoor men een aantal vliegtuigen had gecharterd, namen deskundigen deel van beide zijden van het ijzeren gordijn. Het is in dit verband misschien interessant te wijzen op een bezoek, dat een aantal geleerden vóór de conferentie bracht aan de Russische kernenergiecentrale en laboratoria. Onder deze deskundigen waren onze landgenoten Prof. Dr J. H. de Boer, wetenschappelijk adviseur van de Staatsmijnen en Dr T. J. Barendregt, leider van de chemische afdeling van het instituut te Kjeller. Hun indruk over de stand van het onderzoek in de Sowjet-Unie was, dat men in Rusland op verschillende delen van het terrein van onderzoek, waarop deze conferentie te Genève betrekking had, zeker niet ten achter is. Bovendien — en dit blijkt ook uit de sfeer, die op de conferentie heerste — blijkt het de Russen er wel degelijk om te doen te zijn tot een meer intensief contact met het Westen te komen wat de ontwikkeling van de kernenergie voor vreedzame doeleinden betreft. Dit is ten zeerste verheugend. De kernenergie is een belangrijke factor in het streven, de levensstandaard in de ontwikkelde landen ten minste te handhaven en in minder ontwikkelde gebieden te verhogen. Het is daarom voor de wereld een levensbelang, dat deze nieuwe vorm van energie uit de politieke sfeer wordt getrokken. Dit is thans geschied, en daarmee is de kernenergie voor een belangrijk deel in de internationale commerciële sfeer gekomen.

Er is echter nog één aspect van de ontwikkeling, dat nog niet uitgebreid op de conferentie ter sprake is gekomen, en waarover wij volledigheidshalve ten slotte nog iets dienen te vertellen. Deskundigen op het gebied van de atoomenergie puzzelen al enige jaren met het probleem, in hoeverre het mogelijk is de principes van de waterstofbom als basis te nemen voor de constructie van een kernreactor. Een dergelijke reactor, die dus in plaats van op spijting van uraniumkernen gebaseerd zou zijn op de fusie van waterstofatomen, zou vele voordelen hebben boven de uraniumreactor. De grondstoffenvoorziening en de afvalverwerking zouden zeer veel eenvoudiger worden. Een gevaar van deze ontwikkeling is echter dat de uraniumreactor op een (economisch gezien) ongelegen moment bedreigd zou worden met een zeer snelle veroudering. Het onderzoekswerk op dit terrein, dat ongetwijfeld zowel in Amerika als Rusland plaatsvindt, is nog strikt geheim; het is dan ook niet mogelijk gebleken hierover nadere gegevens van de betrokken gedelegeerden los te krijgen. Wij hoorden een enkele stem die zei, dat de dreigende veroudering van de uranium-business één van de redenen was, waarom men plotseling zo vrijgevig was geworden met „atoomgeheimen”. De complicaties, verbonden aan de ontwikkeling van de waterstofreactor, zijn echter nogal groot en voorlopig zullen wij dus op de uraniumspijting zijn aangewezen. Ook al wer blijktens ter conferentie gepresenteerde gegevens is er voldoende uranium in de bodem aanwezig om voor vele jaren de grondstoffenvoorziening voor de kernenergieproductie te garanderen.

Büsum.

BRAM DE BOER.

Hoe moet art. 24 Comptabiliteitswet worden gehanteerd?

Nu de derde Dinsdag in September spoedig nadert, heeft het wellicht nut eens te wijzen op een door de recente praktijk blijkbaar geijkte hantering van art. 24 der Comptabiliteitswet, welke hantering o.i. niet strookt met de bedoeling, welke de wetgever met dit artikel heeft gehad. Tot uitgangspunt nemen wij hierbij een bijdrage in „E.-S.B.” van 14 Juli 1954 (blz. 552-554) onder de titel „Nederlands defensielasten”. De schrijver van dit artikel stelt daarin o.a.: „... vier jaarbegrotingen ten bedrage van f 1.500 mln betekenen nog niet, dat per jaar ook inderdaad f 1.500 mln wordt uitgegeven, zelfs al worden

de bedragen volledig verbonden; art. 24 der Comptabiliteitswet geeft, zonder dat bijzondere procedures nodig zijn, de mogelijkheid om begrotingsbedragen van een bepaald jaar te doen overlopen naar het volgende jaar”.

Wij menen, dat op deze uitspraak wel het een en ander is af te dingen, gezien de wordingsgeschiedenis van art. 24 der Comptabiliteitswet.

Alvorens hier het een en ander over te vermelden, zij ter inleiding hiernaast enig cijfermateriaal weergegeven, ontleend aan het hoofdstuk „Oorlog” der Rijksbegroting 1955 (Kamerstuk 3700-VIII A-1). De lezer zal zich hieruit een beeld kunnen vormen omtrent de omvang van het gebruik van art. 24 in dit enkele begrotingshoofdstuk.

Van de Gewone Dienst van het begrotingshoofdstuk „Oorlog” is dus 56 pCt, van de kapitaalsuitgaven 100 pCt aangewezen voor toepassing van art. 24 der Comptabiliteitswet. Bedoeld artikel luidt als volgt:

1. Bij de begrotingswet kunnen artikelen van uitgaaf worden aangewezen, welke, indien en voorzover ten laste van het dienstjaar geen vorderingen zijn ontstaan tot het volle bedrag der op die artikelen geraamde sommen, voor het restant door Ons bij in het *Staatsblad* op te nemen besluit kunnen worden toegevoegd aan de begroting van uitgaven van het volgende jaar, hetzij door opneming van nieuwe, hetzij door verhooging van reeds opgenomen artikelen en alsdan van die begroting deel uitmaken op denzelfden voet als de overige artikelen dier begroting, terwijl de terzake overgebrachte bedragen op de voor het vorige jaar toegestane sommen worden in mindering gebracht.
2. Een besluit als in het vorige lid bedoeld wordt niet genomen, dan met medewerking van Onzen Minister van Financiën, indien de voordracht niet van anderen uitgaat”.

Oorlog - Gewone Dienst

Omschrijving onderdeel der begroting	Totaal (in mln gld)	Waarvan aangewezen voor toepassing van art. 24 Compt.w.
A. Ministerie:		
Afd. I Ministerie	24,1	2,1
B. Militaire uitgaven:		
Afd. II Militaire uitgaven	10,2	—
Afd. III Koninklijke Landmacht	574,1	321,8
Afd. IV Koninklijke Luchtmacht	252,8	187,1
Afd. V Gezamenlijke uitgaven (III en IV)	21,5	2,6
C. Uitgaven niet rechtstreeks verband houdende met de Kon. Land- en Luchtmacht	36,3	0,4
Totaal Gewone Dienst	919,0	514,0

Oorlog - Buitengewone Dienst

(Kapitaalsuitgaven)

Omschrijving onderdeel der begroting	Totaal (in mln gld)	Waarvan aangewezen voor toepassing van art. 24 Compt.w.
Afd. III Koninklijke Landmacht	41,0	41,0
Afd. IV Koninklijke Luchtmacht	27,2	27,1
Afd. V Gezamenlijke uitgaven (III en IV)	29,6	29,6
Totaal Buitengewone Dienst	97,8	97,7

En nu de wordingsgeschiedenis van dit artikel. In het door een speciale Commissie opgestelde Voorlopig Verslag van 17 Maart 1927 wordt het juist geacht „indien de bepaling beperkt werd tot de kapitaalsuitgaven. Zij (= de Commissie-J.Z.) veronderstelde, dat dit ook de bedoeling der Regering is; het zou dan in het artikel zelf kunnen worden vermeld”. In de Memorie van Antwoord van 20 April 1927 antwoordt de betrokken Minister: „Ondergetekende heeft gemeend, dat dit artikel wel in hoofdzaak doch niet uitsluitend voor uitgaven van den kapitaalsdienst toepassing zal vinden...”. M.a.w., dit artikel kan dus ook worden gebruikt voor uitgaven behorende tot de Gewone Dienst. Genoemde Memorie van Antwoord preciseert deze uitgaven met een verwijzing naar het tegenwoordige art. 23 der Comptabiliteitswet. Daarin is te lezen, dat „uitgaven krachtens schriftelijke overeenkomsten zaken betreffende, die, volgens verklaring van den daarbij betrokken Minister door bijzondere in de verklaring te vermelden omstandigheden, niet konden worden opgeleverd in het dienstjaar, waarin de oplevering verwacht werd, niettemin (behooren) tot dat dienstjaar, bijaldien de oplevering plaats vindt vóór 1 Juni van het volgend jaar;...”. Wordt nu deze termijn overschreden, dan zou — aldus meergenoemde Memorie van Antwoord — „het restant der desbetreffende (begrotings)-artikelen, met toepassing van artikel 24, kunnen worden overgebracht naar het volgende dienstjaar. Natuurlijk moet de toepassing van dit artikel voor de vorenomschreven gevallen zekere grenzen niet overschrijden. In de praktijk zal moeten blijken hoever men gaan kan”. Tot zover de Memorie van Antwoord van 20 April 1927.

De praktische hantering van art. 24 zal zich in *alle striktheid* aan het bovenstaande hebben te houden. Kan dit nu wel het geval zijn bij een praktische hantering, die er op neerkomt, dat dit artikel in hoofdzaak wordt gebruikt voor de Gewone Dienst? M.a.w. bestaat deze f 514 mln dus geheel uit uitgaven krachtens *schriftelijke overeenkomsten*, die door *bijzondere omstandigheden* niet vóór 1 Juni 1955 konden worden opgeleverd? Zo ja, welke zijn dan deze schriftelijke overeenkomsten en deze bijzondere omstandigheden? En is bijv. voor elk der 176 begrotingsartikelen — waarbij in 81 gevallen art. 24 voor *het volle bedrag* van het betrokken begrotingsartikel moest worden gebruikt — dus een specifiek besluit in het Staatsblad gepubliceerd geweest, zoals voorgeschreven in lid 1 van art. 24? Zo ja, waarom wordt dit dan niet bij elk der begrotingsartikelen genoemd of gebeurt dit pas

na het indienen c.q. goedkeuren van het betrokken begrotingshoofdstuk?

In dit verband lijkt het ons ten slotte gewenst op het volgende te wijzen. Volgens lid 1 van art. 24 moeten de ca f 600 mln overgebracht naar het dienstjaar 1955 „op de voor het vorige jaar toegestane sommen in mindering worden gebracht”. Zou, nu blijkt, dat toepassing van art. 24 zulke reusachtige, o.i. niet geoorloofde, afmetingen heeft aangenomen — het bedrag onder art. 24 is alleen voor Oorlog meer dan de totale recente belastingverlaging! —, het dan ook geen aanbeveling verdienen bij de publicatie in de dagbladders in September a.s. der Begroting 1956, eens een overzicht sinds 1950 te geven van oorspronkelijke en herziene ramingen en eindafrekeningen van reeds afgesloten dienstjaren?

Tot dusver is dit niet gebruikelijk. Begrotingstekorten van het a.s. dienstjaar worden met „levensgrote” vette koppen elke Septembermaand gepubliceerd. Het enorme terugblijven van de werkelijke uitgaven bij de raming over afgesloten dienstjaren wordt niet aan een breed publiek bekend gemaakt. Zo was bijv. voor 1951 en 1952, volgens het reeds genoemde artikel in „E.-S.B.” aan uitgaven f 3,3 mrd geraamd (inclusief f 300 mln zgn. „tegenwaardegelden”). Er is echter in die jaren f 1 mrd minder, nl. f 2,3 mrd, uitgegeven. Het lijkt stellig mogelijk, dat de jaren 1953, 1954 en 1955, bij afsluiting, nog grotere verschillen te zien kunnen of zullen geven.

Deze procedure van ruime openbaarheid zou van betekenis kunnen zijn bij de overweging van verdere aanzienlijke belastingverlagingen, o.a. meteen mede dienstbaar te maken aan de oplossing van werkelijke problemen, zoals dat van de woningnood, Nederlands permanent probleem no. 1¹⁾. Juist tegen deze achtergrond is het noodzakelijk vast te stellen, of de vermoedelijk wijde kloof, die, naar het ons wil voorkomen, gaapt tussen de theorie en de praktijk van de hantering van art. 24 der Comptabiliteitswet, niet ten spoedigste moet worden overbrugd, temeer daar de huidige hantering hiervan bij de begrotingshoofdstukken Oorlog en Marine het vermoeden doet opkomen, dat deze begrotingshoofdstukken als „autonome grootheden” worden aangemerkt, die niet beïnvloedbaar zijn door de zeer sterke dynamiek, welke de internationaal-politieke ontwikkeling speciaal in de jongste tijd met nadruk kenmerkt.

¹⁾ 's-Gravenhage.

Dr J. M. E. M. A. ZONNENBERG.

²⁾ Zie o.a. ons artikel in „E.-S.B.” van 17 Augustus 1955 (blz. 725-729) onder de titel „Woningcontingentering, huurbeleid en een initiatief-voorstel”.

De mechanisatie van de Amerikaanse landbouw

Min of meer aansluitend aan ons artikel over de mechanisatie van de Nederlandse landbouw, willen wij de lezers thans iets mededelen over de recente ontwikkeling van de landbouwmechanisatie in de Verenigde Staten ¹⁾.

De Amerikaanse landbouw behoort tot de meest gemechaniseerde ter wereld. Van de ongeveer 6,2 mln landbouwtrekkers, die begin 1952 in totaal in de wereld aanwezig waren, liepen er 3,9 mln in de Verenigde Staten, oftewel ruim 60 pCt ²⁾. Het aantal agrariërs per trekker is tienmaal zo gering als in Nederland (7 tegenover 70). De sterke mate, waarin bij de agrarische productie in

de Verenigde Staten van machines gebruik wordt gemaakt, is te danken aan verschillende factoren.

Wij noemen in dit verband het voorkomen van relatief veel naar Europese begrippen grote bedrijven, hetgeen in verband staat met de veel geringere agrarische bevolkingsdruk ³⁾. Verder is vaak het bouwplan eenvoudiger dan op onze Westeuropese bedrijven zodat met relatief minder machines kan worden volstaan. Ook is de Amerikaanse boer, die zich trouwens niet zo sterk aan „zijn” beroep gebonden voelt, vaak minder conservatief dan zijn Europese collega en bovendien vindt de mechanisatie

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 16 Februari 1955.

²⁾ De overeenkomstige percentages voor personen- en vrachtauto's zijn resp. 75 en 50.

³⁾ Een uitzondering vormen nog enigszins het Zuiden en Zuid-Oosten van de Verenigde Staten met relatief veel kleine deelpachtbedrijven. In de Verenigde Staten als geheel telt men echter 20 bewoners per km², tegenover in West-Europa 82 en in Nederland 324!

een sterke steun in de ver ontwikkelde landbouwwerktuigenindustrie, die in 1953 aan 126.000 arbeiders werk verschafte. Ten slotte speelt natuurlijk de grote kapitaalrijkdom een belangrijke rol, hetgeen tot uitdrukking komt in het bestaan van andere prijsrelaties tussen de diverse productiefactoren dan in Europa. Hierdoor is ook bij gelijke technische omstandigheden in de Verenigde Staten een meer kapitaalintensieve productiewijze de optimale.⁴⁾

De door de crisis onderbroken trendlijn, die wees op een afname van het aantal werkers in de landbouw, gepaard gaande met o.a. een stijging van de gemiddelde bedrijfsgrootte en met een toeneming van het gebruik van machines, had zich nauwelijks hersteld van de schok der dertiger jaren, toen de tweede wereldoorlog uitbrak. Al gauw werd toen de verhouding tussen kosten en opbrengsten in de Amerikaanse landbouw nog gunstiger en ceteris paribus zou zich een sterke vraag naar machines hebben ontwikkeld. Zulks temeer daar het traditionele overschot aan agrarische werkers nu veel gemakkelijker in andere sectoren emplooi kon vinden, terwijl ook de militaire dienst velen bond. Doordat vele landbouwwerktuigenfabrieken echter werden ingeschakeld bij de productie van oorlogsmateriaal (tanks voor de geallieerde legers o.a.) was het onmogelijk aan de sterk gestegen vraag te voldoen.

Eerst in 1946 kon geleidelijk de productie van verschillende soorten landbouwmachines worden verhoogd, maar het duurde jaren voordat geheel aan de tijdens de oorlogsjaren geaccumuleerde vraag was voldaan. Een belangrijke stimulans was verder in de eerste na-oorlogs jaren de blijvend gunstige inkomenspositie van de Amerikaanse boer, welke o.a. in verband stond met de na-oorlogse voedseltekorten in vele landen en de opbloei van de Amerikaanse economie.

Juist toen in 1949-1950 de afzet van bijv. oogstmachines en trekkers wat stakte en aan de jaarlijkse stijging van de aankopen van landbouwmachines een einde scheen te komen, ontstond door het conflict in Korea een nieuwe impuls. Hierdoor vertoonden de verkopen van landbouwmachines nog enige tijd een stijgende lijn.

Te beginnen met 1951 valt echter een daling van het agrarisch inkomen te constateren. Het netto inkomen daalde nl. van \$ 15,6 mrd in 1951 tot ca \$ 12 mrd in 1954. Een daling die ondanks de recente opbloei van de Amerikaanse economie toch nog wel niet snel in een stijging zal veranderen, gezien bijv. de recente verlaging van het percentage van de pariteit waarop de steunverlening voor de zgn. basic commodities (tarwe, mais, katoen, rijst, aardnoten en tabak) berust. De vermindering van de winsten en de daling van de winstverwachtingen remde de aankoop van kapitaalgoederen.

Bovendien oefende de recessie in de algemene conjunctuur een remmende werking uit op de afvloeiing

van werkers uit de agrarische sector naar andere delen van de volkshuishouding. Nam het aantal agrarische werkers van 1950 op 1951 immers nog af van 7,5 mln tot ruim 7 mln, dus met een $\frac{1}{2}$ mln mensen, in de volgende 3 jaren bedroeg deze afname resp. 239.000, 277.000 en 117.000 beroepspersonen. Van inhaalvraag of hamsteraankopen was geen sprake meer en zo vertoonde de afzet van landbouwmachines, nauw samenhangend met de grootte van de winst en de winstverwachtingen en beïnvloed door de grootte van het arbeidsaanbod, een aanzienlijke inzinking. De volume-index voor de landbouwmachine-industrie, die op basis 1939 = 100 in 1951 gemiddeld op 356,6 stond, was in de zomer van 1954 gedaald tot 143. Het aantal arbeiders in deze industrietaak nam af van 154.000 in 1951 tot ruim 100.000 in 1954⁵⁾. Zoals het volgens de economische theorie betaamt, toonde deze kapitaalgoederenindustrie zich dus uitermate gevoelig voor de daling van de conjunctuur die speciaal voor de landbouw vrij belangrijk was en nog is.

Momenteel valt weer een lichte stijging van productie en afzet te constateren, wat o.a. verband houdt met het feit, dat aan het proces van voorraadintering een einde is gekomen en de vervangingsvraag van de direct na de oorlog gekochte machines een rol gaat spelen. Verder zijn enkele nieuwe series trekkermodellen gepousseerd. Het ziet er echter naar uit, dat het tempo waarin in de eerstkomende jaren de Amerikaanse landbouw gemechaniseerd zal worden, belangrijk lager zal zijn dan gedurende de periode 1946 t/m 1951. De opleving in de conjunctuur als geheel zal er echter wel toe leiden, dat de afvloeiing van werkers naar andere sectoren weer zal stijgen boven het lage peil van 1953-1954. De vervanging van arbeid door kapitaal en de stijging van de gemiddelde bedrijfsgrootte, welke de mechanisatie bevorderen, zullen het tempo misschien wel weer boven dat van 1954 doen stijgen.

Zolang echter in belangrijke sectoren van de Amerikaanse landbouw meer wordt geproduceerd dan tegen redelijke prijzen kan worden afgezet zal dit een belangrijke rem blijven vormen, omdat het een nadelige invloed uitoefent op het inkomenspeil. Het merkwaardige is dat een sanering van de „depressed industry”, die de Amerikaanse landbouw in zekere zin is, juist een toename van de kapitaalintensiteit eist, omdat slechts hierdoor en door een stijging van de gemiddelde bedrijfsgrootte en de toepassing van betere methodes de gewenste stijging van de productiviteit kan plaatsvinden, waardoor „parity” niet meer steun zal betekenen maar economisch gerechtvaardigde gelijkwaardigheid⁶⁾.

Wageningen.

R. A. DE WIDT.

⁵⁾ In de bedrijven die trekkers produceerden werd veelal slechts de helft van de normale arbeidstijd gewerkt.

⁶⁾ De aandacht dient er op te worden gevestigd, dat er in de Verenigde Staten, evenals trouwens in Nederland, uitermate grote verschillen bestaan tussen de efficiency van de bedrijfsvoering en dat er daarmee samenhangend, zeer grote inkomensverschillen op soortgelijke bedrijven voorkomen. Sanering wordt echter bemoeilijkt door het feit, dat met eigen mensen wordt gewerkt (familiebedrijven), die sneller met een lage beloning genoegen nemen. Door de mechanisatie en de moderne bedrijfsvoering wordt het boerenbedrijf echter minder autarkisch en gaat de kostenrem beter werken. In dit verband is het bijv. van belang, dat paardetractie in het overgrote deel van de Verenigde Staten haast geen rol meer speelt.

(Advertentie)

INGEZONDEN STUK

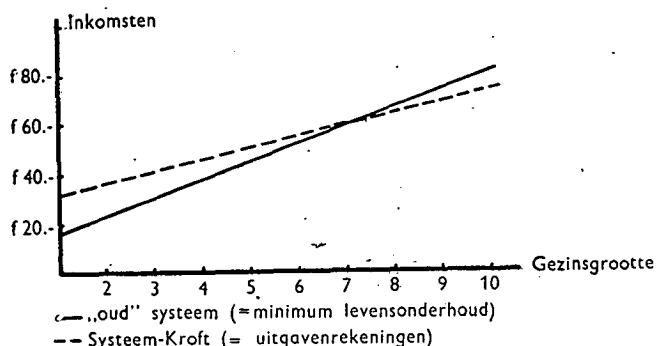
Nogmaals: De ondersteuningsnormen volgens de Armenwet

Mr W. A. A. Aarts te Amersfoort schrijft ons:

Mijn ingezonden stuk over de ondersteuningsnormen volgens de Armenwet in „E.-S.B.” van 25 Mei 1955, blz. 498, heeft bij de schrijver van het gelijknamige artikel in „E.-S.B.” van 9 Maart 1955 tot mijn spijt aanleiding tot misverstand gegeven. Bovendien krijg ik de indruk, dat de schrijver nauwelijks moeite doet op vele van mijn bezwaren ernstig in te gaan, doch mijn bemerkingen afdoet met enkele debaterstrucs. Wanneer ik zeg, dat het systeem dat ik bestrijd, afgezien van de principiële bezwaren daartegen, moeilijk aan gewijzigde omstandigheden kan worden aangepast, legt de heer Kroft dit uit als een pleidooi voor een goede aanpassing van het systeem aan gewijzigde omstandigheden en dus als een pleidooi vóór het systeem. Op dit niveau van handigheidjes is het moeilijk serieus te discussiëren ¹⁾.

Ik ben het echter met de heer Kroft eens, dat het vraagstuk van de ondersteuningsnormen van groot belang is en een verdere discussie gewenst. Gaarne zal ik hier dus een nadere uiteenzetting van mijn voorkeur voor het „oude” systeem geven — op gevaar af dat ik er van word beschuldigd een pleidooi te houden voor de instandhouding van een groep op sub-sociaal niveau levende mensen.

Het systeem-Kroft dan gaat uit van de veronderstelling, dat de uitgavenrekeningen van ongeschoolde en geoefende arbeiders het minimale (sociale) welvaartsniveau aangeven; de heer Kroft acht het onnodig deze stelling te toetsen, doch verzuimt daaraan toe te voegen dat tevens door hem wordt gesteld: „dit minimale sociale welvaartsniveau is hetzelfde als het in artikel 29 der Armenwet bedoelde „voor het levensonderhoud noodzakelijke””. Deze laatste stelling is het centrale punt in het gehele betoog, en die heb ik getracht te bestrijden. Het punt in discussie is dus *niet* de door de heer Kroft gevonden rechtlijnige correlatie tussen gezinsgrootte en -uitgaven, maar de vraag of artikel 29 der Armenwet mag worden geïnterpreteerd zoals de heer Kroft dat doet. Voor het motiveren van mijn ontkennend antwoord op die vraag was het noodzakelijk, de uitkomsten van de twee systemen met elkaar te vergelijken, en ik heb daartoe een grafiekje getekend, dat eenvoudig een weergave is van de door de heer Kroft zelf vastgestelde verschillen tussen de uitkomsten dier beide systemen. Immers, de volgens het systeem-Kroft gevonden bedragen voor kleine gezinnen zijn hoger dan de „oude” bedragen, het verschil wordt kleiner naarmate de gezinsgrootte toeneemt, en voor zeer grote gezinnen zijn de oude bedragen hoger. Aldus:

¹⁾ Zie ook blz. 501, 2e kolom, 4e alinea. Mijn opmerking dat bij toepassing der „oude” richtlijnen meestal enige speling wordt gelaten, interpreteert de heer Kroft als een erkenning van de volslagen ontoereikendheid van de op basis van die richtlijnen uitgekeerde steun. Zoiets kan ik niet au sérieux nemen.

Iets anders is met dit grafiekje niet bedoeld, en ik meende dat ook wel duidelijk te hebben gemaakt. In de grafiek wordt niets a priori aangenomen, doch wordt slechts een door mijn opponent zelf gevonden relatie in beeld gebracht.

Daar het grafiekje overigens een (zij het globale) analyse van het totale cijfermateriaal bevat, is het bij een principiële vergelijking in het geheel niet nodig daaraan nog praktische voorbeelden van steunberekening toe te voegen.

Nu terug naar mijn betoog.

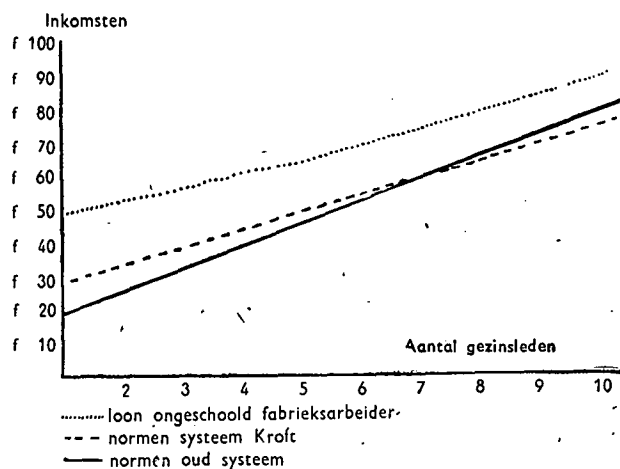
Door middel van het „oude” systeem tracht men objectief vast te stellen hoeveel een gezin met een bepaald aantal kinderen van bepaalde leeftijden volstrekt nodig heeft om niet zedelijk en lichamelijk ten onder te gaan. Daartoe gebruikt men dan o.a. de door mijn opponent zo irrelevant geachte tabellen van de voedingsraad. Verstrekt men aan armlastige gezinnen nu een ondersteuning, gelijk aan het aldus gevonden bedrag (in Amersfoort is dit ongeveer f 24,50 voor man en vrouw, verhoogd met het bedrag der werkelijke vaste lasten), dan mag men aannemen dat men hun het bij artikel 29 der Armenwet bedoelde „noodzakelijk levensonderhoud” garandeert ²⁾. . . . in principe; men kan natuurlijk van mening verschillen over de vraag of tabak al dan niet een eerste levensbehoefte is e.d., men kan de gevonden bedragen te laag vinden of te hoog, daar gaat het hier niet om: mijn stelling is, dat men aldus een minimum geeft, aantoonbaar voldoende voor het noodzakelijk levensonderhoud, en dat men bovendien *aan elk gezin naar verhouding evenveel* geeft. Dit alles lijkt mij voor een juiste uitvoering van de Armenwet essentieel.

Aangenomen dat dit juist is, dan blijkt uit het grafiekje, dat op grond van het systeem-Kroft aan kleine gezinnen naar verhouding meer ondersteuning zou worden verstrekt dan aan grote; een klein gezin zal derhalve gemakkelijker met zijn steun rondkomen dan een groot. Het is onbetwist, dat dit eveneens geldt voor alle loontrekken, aangezien de wettelijke kinderbijslag slechts een betrekkelijk gering deel uitmaakt van de werkelijke kosten die een gezinsuitbreiding meebrengt. In mijn vorig artikel heb ik dit zó uitgedrukt, dat de normen, gevonden volgens het systeem-Kroft, „parallel lopen aan de lonen”, een uitdrukking die mijn opponent ten onrechte heeft verast. Men zie de volgende tekening, het reeds bekende grafiekje, vermeerderd met een stippellijn, die het loon aangeeft van een ongeschoolde fabrieksarbeider, na aftrek van loonbelasting en met inbegrip van kinderbijslag ³⁾.

Geeft men aan een klein gezin naar verhouding méér dan aan een groot (en dit kan men niet vermijden als men zich, zoals bij het systeem-Kroft, baseert op uitgaven, die nu eenmaal grotendeels door beschikbare middelen worden bepaald), dan geeft men het kleine gezin derhalve méér, het grote gezin minder dan een minimum. Dat is mijn bezwaar tegen het systeem-Kroft; en nu begrijp ik heel goed dat mijn opponent zal zeggen: „U verstaat onder een minimum iets anders dan ik; ik acht het juist wenselijk dat de steunnormen een afspiegeling vormen

²⁾ En niet méér dan dat. . . . zo eist de Armenwet het nu eenmaal.

³⁾ Basisloon f 54,95 in een 2e klasse gemeente; zie de circulaire van de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid aan de gemeentebesturen dd. 9 Dec. 1954, no 13016 afd. S.B. en C.A. (Samsom, voorschriften sociale zorg, blz. I-B227). Het netto-loon is voor gezinnen van 1 t/m 10 personen resp. f 49,15, f 52,30, f 56,40, f 60,88, f 64,85, f 69,65, f 74,45, f 79,85, f 85,25 en f 90,65 per week.

van de lonen, omdat het nu eenmaal *gewoonte* is dat een klein gezin gemakkelijker rondkomt dan een groot; maar dan kan ik slechts herhalen dat de Armenwet nu eenmaal van een ander standpunt uitgaat, en niet toelaat een klein gezin te ondersteunen met een bedrag dat des-

noods kleiner zou kunnen zijn, en een groot gezin met een bedrag dat minder is dan het fysiologisch noodzakelijke.

Ik geloof dat we hiermee onze discussie, die we tot het essentiële punt hebben teruggebracht, gevoelig kunnen beëindigen ⁴⁾. Naar ik hoop zal uit het naschrift van mijn opponent blijken dat door mijn nadere uiteenzetting enkele misverstanden uit de weg zijn geruimd, en dat we het toch nog op verscheidene punten eens zijn geworden. Wellicht kunnen de lezers der „E.-S.B.” met de resultaten van onze controverse dan nog hun voordeel doen.

⁴⁾ Terzijde" nog enkele opmerkingen over de praktische kanten van deze zaak:
 a. In mijn vorig ingezonden stuk merkte ik op, dat het voor de gemeentebesturen „om voor de hand liggende redenen” onmogelijk is aan de armlastigen hogere uitkeringen te doen dan het Rijk aan de werklozen verleent. De heer Kroft verlangt hier een cijfervoorbeeld; welnu: een werkloze, die valt onder groep B der sociale voorziening, ontvangt vanwege het Rijk f 30,20 per week, vermeerderd met huur. Volgens het systeem-Kroft zou hij, ware hij armlastig, f 39,11 en huur ontvangen. Het lijkt mij toch niet moeilijk in te zien, dat de gemeentebesturen hier niet aan kunnen beginnen, evenmin lijkt het mij een „blote bewering”, dat deze man in de verleiding zou kunnen komen zichzelf tot armlastige te degraderen!
 b. Volgens de heer Kroft zou het in zijn systeem gemakkelijk zijn, met een algemene welvaartsstijging rekening te houden. Dit is praktisch *niet* juist. Op grond van de indexcijfers kan men alleen maar berekenen hoeveel geld een bepaald gezin *thans* nodig zou hebben om zich dezelfde hoeveelheid goederen en diensten te kunnen verschaffen *als het in 1951 deed*; door het werken met indexcijfers wordt juist de invloed van welvaartsstijgingen geëlimineerd! Natuurlijk kan men het systeem aanpassen aan nieuw verschijnende budgetstatistieken, maar thans heeft men nog niet anders dan de statistieken van 1951. Is het de heer Kroft bekend wanneer de volgende nationale budgetstatistieken zullen verschijnen?

NASCHRIFT

De heer Aarts stelt, dat ik in mijn systeem van de veronderstelling uitga, dat de uitgavenrekeningen van ongeschoolde en geofende arbeiders het minimale (sociale) welvaartsniveau aangeven. Inderdaad is dit door mij duidelijk naar voren gebracht in mijn artikel en eveneens in mijn naschrift enige tijd daarna. Door mij is eveneens gesteld, dat het begrip „minimaal welvaartsniveau”, dat ik hanteer, tegemoet komt aan het begrip „voor het levensonderhoud noodzakelijke” van art. 29, derde lid, van de Armenwet.

Zoals ik reeds eerder, is nu ook de heer Aarts van mening, dat deze laatste stelling het centrale punt in het gehele betoog is. En deze stelling is nu in discussie, wanneer men vraagt of artikel 29, derde lid, der Armenwet op deze wijze mag worden geïnterpreteerd. De heer Aarts meent, dat het antwoord op die vraag ontkennend moet luiden en ter motivering van dit ontkennende antwoord acht hij het noodzakelijk de uitkomsten van de twee systemen (het „oude” systeem en het „systeem-Kroft”) met elkaar te vergelijken. Daartoe is door de heer Aarts een grafiekje getekend, dat volgens hem een weergave is van de door mij vastgestelde verschillen tussen de uitkomsten der beide systemen.

De heer Aarts zegt letterlijk: „Iets anders is met dit grafiekje niet bedoeld, en ik meende dat ook wel duidelijk te hebben gemaakt”. Dit laatste betwijfel ik. Immers in zijn eerste ingezonden stuk stelt de heer Aarts het in het onderschrift bij het grafiekje voor alsof de getrokken lijn („oud” systeem) het minimum-levensonderhoud weergeeft. Ik acht deze wijze van voorstellen onwetenschappelijk, omdat bij voorbaat wordt aangenomen, dat de getrokken lijn *het* minimum-levensonderhoud weergeeft. Allereerst had de heer Aarts moeten aantonen waarom het „oude” systeem recht doet aan de juiste betekenis van het begrip „voor het levensonderhoud noodzakelijke” van art. 29, derde lid. Eerst hierna kan men overgaan tot het vergelijken van de uitkomsten der beide systemen.

De heer Aarts zegt nu, dat men door middel van het „oude” systeem tracht objectief vast te stellen, hoeveel een gezin met een bepaald aantal kinderen van bepaalde

leeftijden voltrekt nodig heeft om niet zedelijk en lichame-lijk ten onder te gaan. Verstrekt men aan armlastige gezinnen een ondersteuning, die is vastgesteld door middel van het „oude” systeem dan mag men aannemen, dat men hun het bij artikel 29 der Armenwet bedoelde „noodzakelijk levensonderhoud” garandeert... in principe.

Door mij nu is gesteld, dat aan dat noodzakelijk levensonderhoud wordt tegemoet gekomen door het begrip „minimaal welvaartsniveau”. Dit „minimaal welvaartsniveau” is het op grond van een evenwichtige sociale structuur noodzakelijk geachte. Het minimum is een sociaal minimum en wordt bepaald door het welvaartsniveau” op een bepaalde plaats en in een bepaalde tijd. Eerst wanneer dit minimum wordt verstrekt kan men aannemen, dat men het noodzakelijk levensonderhoud garandeert.

Wanneer men nu, na vergelijking van de ondersteuningsbedragen, gevonden met beide methoden, constateert, dat het ondersteuningsbedrag volgens het „oude” systeem lager is, dan acht ik dit bedrag onvoldoende voor het noodzakelijke levensonderhoud.

De heer Aarts zegt, dat het er hier niet om gaat of men de gevonden bedragen te hoog of te laag vindt. Mijs inziens gaat het hier echter wel om. Wanneer nl. het volgens het „oude” systeem berekende bedrag lager is dan het volgens mijn systeem berekende, dan geeft men aantoonbaar onvoldoende voor het noodzakelijke levensonderhoud.

De heer Aarts acht het bovendien een voordeel van het „oude” systeem, dat aan elk gezin naar verhouding evenveel wordt verstrekt. Wat dit punt betreft; behoef ik slechts te wijzen op het feit, dat er geen uniformiteit bestaat wat betreft de bepaling van de gezinsledenbijslagen, hetgeen er toe leidde, dat in de literatuur omtrent de ondersteuningsnormen ingevolge de Armenwet verschillende bedragen voor gezinsledenbijslag worden genoemd. Daarnaast behoef ik slechts te wijzen op de uitkomsten van de in mijn artikel genoemde enquête, welke de heer Mr E. Vogelesang heeft gehouden. Ik acht dan ook dit standpunt van de heer Aarts onjuist. Volgens

het „oude” systeem wordt niet aan elk gezin naar verhouding evenveel gegeven.

Waarschijnlijk kan wel worden gezegd, dat een klein gezin gemakkelijker met zijn steun kan rondkomen dan een groot. Hetzelfde geldt voor loontrekken, wat hun inkomsten betreft. Het is dus heel goed mogelijk, dat de steunbedragen vastgesteld volgens mijn systeem aan het kleine gezin meer ruimte laten dan aan het grote. Wanneer dit echter zo is, dan zal dit echter slechts in die mate geschieden als met de normale maatschappelijke verhoudingen in overeenstemming is. Mijn ondersteuningsbedragen zijn immers gebaseerd op de uitgavenrekeningen van gezinnen van geofefende en ongeschoolde arbeiders van verschillende grootte. Het vraagstuk dient op deze wijze dus te worden gezien als een algemeen maatschappelijk probleem.

Ten slotte wil ik gaarne enkele opmerkingen maken naar aanleiding van de noten, die de heer Aarts aan zijn beschouwing toevoegt. Het cijfervoorbeeld van de heer Aarts in noot a overtuigt mij niet. Heeft het cijfervoorbeeld betrekking op een werkloze alleenstaande, of op een gehuwd werkloze, met of zonder kinderen? Hoe komt de heer Aarts tot het bedrag van f 39,11 vermeerderd met huur volgens mijn systeem?

Wat betreft het antwoord op het in noot b gestelde, verwijs ik naar de over dit vraagstuk handelende alinea in mijn naschrift in „E.-S.B.” van 25 Mei 1955. Wat betreft het verschijnen der budgetstatistieken kan worden opgemerkt, dat door het C.B.S. regelmatig budgetstatistieken worden gepubliceerd. Daarenboven is uit ervaring bekend, dat het consumptiepatroon, in het bijzonder van de lagere inkomensgroepen, een zekere starheid vertoont en wijzigingen daarin geleidelijk verlopen. Om deze reden is het bij voortdurend kunnen beschikken over recente budgetstatistieken geen urgent probleem, al zal het inderdaad zo zijn, dat in dat geval een nog nauwere aanpassing van de normen aan de praktijk mogelijk zal zijn.

Samenvatting en conclusie.

De opvatting van de heer Aarts, dat we onze discussie tot het essentiële hebben teruggebracht, meen ik te kunnen beamen. Dit essentiële punt wordt gevormd door de interpretatie van het begrip „voor het levensonderhoud noodzakelijke”, welk begrip in de opvatting van de heer Aarts een fysiologisch minimum is, terwijl volgens mijn mening dit begrip moet worden gezien als bedoelende een sociaal minimum. Deze tegenstelling kwam in het eerste ingezonden stuk van de heer Aarts in „E.-S.B.” van 25 Mei 1955 te weinig of niet tot uiting.

In genoemd stuk waren de tegenwerpingen van de heer Aarts veld. De inwendige tegenwerpingen beantwoordde echter niet aan de sterk suggestieve werking, die er van uitging. Wanneer de heer Aarts bijv. in zijn vorige naschrift zegt, dat de uitkeringen op grond van de Werkloosheidswet, de sociale voorzieningsregelingen enz. gefixeerd zijn op maximaal 80 pCt van de lonen, terwijl bijv. het burgerlijk pensioenfonds aan gepensioneerde overheidsdienaren slechts maximaal 70 pCt van het laatstgenoten loon uitkeert, dan wordt hiermee gesuggereerd, dat de volgens mijn systeem berekende ondersteuningsbedragen hoger liggen dan genoemde 80 of 70 pCt. Dit had met cijfervoorbeelden moeten worden aangetoond. Om die reden heb ik de heer Aarts gevraagd te komen met praktische voorbeelden van steunberekening. Dit nu laat de heer Aarts ook in zijn tweede ingezonden stuk na.

Op bovenstaande gronden handhaaf ik dan ook de conclusie, die ik in mijn artikel en in mijn vorig naschrift heb getrokken ten aanzien van het in de praktijk gebruikelijke systeem van steunberekening. Deze conclusie luidt, dat dit systeem niet tegemoet kan aan de eis van de vaststelling van het noodzakelijke levensonderhoud, zoals artikel 29, derde lid, van de Armenwet stelt.

Rotterdam.

W. C. KROFT

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Ondanks ruime betalingen door het Rijk — de weekstaat per 29 Augustus gaf een daling van het saldo Schatkist met f 80 mln te zien, terwijl ook in de afgelopen week grote bedragen aan aflossing en rente schatkistpapier vrij kwamen — bleef de situatie ter geldmarkt krap. Weliswaar namen de verplichte kasreserves der handelsbanken bij De Nederlandsche Bank met niet meer dan f 30 mln af en moest slechts voor een bescheiden bedrag aan voorschotten worden opgenomen, doch een aanvankelijk onzichtbare post als belastingbetaling deed ook zijn invloed gelden en zal, naar ter markt verwacht wordt, ook in September nog in het geding zijn.

De affaire op de discountmarkt bleef zeer gering. Alleen ging wat om. Hieronder volgen enige noteringen: October 1955: $1-1\frac{1}{16}$ pCt, Februari 1956: 1 pCt, 9 maands - 1 jaar: $1\frac{1}{16}$ pCt, September 1957: $1\frac{5}{16}$ pCt, Juli 1958: $1\frac{7}{16}$ pCt, Juli 1959: $1\frac{9}{16} - 1\frac{5}{8}$ pCt, Augustus 1960: $1\frac{11}{16} - 1\frac{3}{4}$ pCt. Callgeld bleef onveranderd op $\frac{3}{4}$ pCt.

De kapitaalmarkt.

Met een nominaal-aandelenomzet van f 100 mln is Augustus voor de beurs beslist geen magere vacantiemaand geweest (Augustus 1954: f 53 mln). De periode Januari-Augustus van dit jaar kwam zodoende op een omzet van f 609 mln nominaal, tegen f 552 mln over dezelfde periode van 1954, dus thans ongeveer 10 pCt meer. En de nieuwe maand begon Donderdag 1 September, met een dagomzet van f 6,7 mln aandelen, ook al in hoog tempo.

De vorige week reeds gesignaleerde koersstijging zette zich ook in de verslagweek voort, zij het in het algemeen in iets matiger tempo (het aandelenindexcijfer Algemeen steeg in de week van 19-26 Augustus met 8 punten, in de verslagweek met ruim 5 punten). Alleen de Indonesische aandelen en in mindere mate de industriegroep toonden deze week een groter koersavans dan in de voorafgaande periode. Indonesische aandelen 19-26 Augustus: $6\frac{1}{2}$ punt stijging, thans 14 punten; industrie 19-26 Augustus: 3,4 punten, thans bijna 5 punten vooruitgang. Bij de Indonesische fondsen was Senembah bijzonder willig op berichten van internationale belangstelling voor de

Opleiding tot Belastingconsulent

De Nederlandse Federatie van Belastingconsulent (Bond en Instituut) organiseert mondelinge cursussen in AMSTERDAM, ROTTERDAM, DEN HAAG, UTRECHT, ARNHEM en GRONINGEN.

Middelbare Schoolopleiding vereist.

EXAMENS ONDER RIJKSTOEZICHT

Prospectus en aanmelding:
BACHMANSTRAAT 39, DEN HAAG, TELEFOON 116914

maatschappij; doch ook Amsterdam Rubber en H.V.A. gaven opmerkelijke koersstijgingen te zien. Het valt moeilijk te zeggen in hoeverre bij de Indonesische fondsen behalve maatschappij- of productennieuws ook de beoordeling van de politiek-economische vooruitzichten tot koersstijging heeft geleid.

Bij de Nederlandse industriële fondsen waren de Hoogovens onbetwist de leiders van het koersavans. Op de gunstige dividendaankondiging steeg het fonds van 360 bij het begin van de week tot 396 aan het eind. Unilever en Philips kwamen de beide laatste beursdagen van de week boven 5-maal pari. De half-jaarcijfers van het Philips-concern gaven ongetwijfeld reden tot tevredenheid. Of dit gezegd kan worden van het huidige koerspeil ter beurze is overigens de vraag die thans wel algemeen gesteld wordt. Onmiskenbaar speelt de speculatieve handel thans een groter rol dan normaal. De marktstructuur is in zoverre labiel dat bij het vigerend koerspeil voor tal van fondsen gevoelige reacties tot de reële mogelijkheden behoren. Bij overspanning vermindert de veerkracht en dat geldt stellig ook voor de beurs.

De obligatiemarkt toonde weinig verandering; alleen tegen het eind van de verslagweek lagen de noteringen in het algemeen iets hoger. De Maatschappij voor Investeringscrediet „Mavic” kondigde de emissie aan van f 0,5 mln obligaties 4 pCt, inschrijvingskoers pari.

Aand. indexcijfers (1953 = 100)	26 Aug. 1955	2 Sept. 1955
Algemeen	230,1	235,4
Internat. concerns	296,1	300,4
Industrie	174,4	179,3
Scheepvaart	173,2	177,1
Banken	155,5	155,5
Indon. aand.	175,3	189,3
Aandelen		
Kon. Petroleum	644½	644
Unilever	496	514½
Philips	499½	503½
A.K.U.	370	376
Kon. N. Hoogovens	359	396
Van Gelder Zn	338	368
H.A.L.	239	252
Amsterd. Rubber	148½	164½
H.V.A.	167½	186½
Staatsfondsen		
2½ pCt N.W.S.	80	79½
3-3½ pCt 1947	100½	100½
3 pCt Grootboek 1946	99½	99½
3 pCt Dollarlening	99½	99½
Diverse obligaties		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	101	101½
3½ pCt Bk v. Ned. Gem. 1954 II/III	99½	100
3½ pCt Philips 1948	102½	102
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	99½	98

J. WILLEMS.

STATISTIEKEN

BANK INDONESIA
(Voornaamste posten in duizenden rupiah's)

Data	Munt, muntmat., goud en saldi aan gov., valuta en vorderingen in goud op de Regering	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. Indon.
20 Juli 1955	953.053	386.923	1.518.305	365.620	6.037.450
27 Juli 1955	953.053	352.558	1.552.974	389.717	5.921.979
3 Aug. 1955	953.053	375.158	1.582.609	386.970	5.846.477
10 Aug. 1955	953.053	403.945	1.565.485	410.446	5.934.537
16 Aug. 1955	953.053	403.706	1.567.119	425.057	5.875.507
24 Aug. 1955	953.170	368.526	1.590.062	429.435	5.812.923

Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldi v/d Reg. v/d Rep. Indon.		Van anderen
			Bijzondere rekening inzake de E.C.A. hulp		
20 Juli 1955	8.253.451	1.707.412	494.868		2.048.587
27 Juli 1955	8.203.477	1.708.816	494.868		2.022.527
3 Aug. 1955	8.197.428	1.719.297	494.868		2.069.634
10 Aug. 1955	8.222.293	1.708.925	494.868		2.177.808
16 Aug. 1955	8.230.459	1.683.374	494.868		2.160.744
24 Aug. 1955	8.232.697	1.674.457	494.868		2.092.596

NATIONALE BANK VAN BELGIË
(Voornaamste posten in miljoenen francs)

Data	Goudvoorraad	Tegood op het buitenland	Vorderingen op het buitenland i.v.m. betalingsaccorden	Handelspapier op België en overheidseffecten	Voorschotten overheidsfondsen
28 Juli 1955	42.236	1.631	10.296	17.761	228
4 Aug. 1955	42.236	1.953	10.372	17.902	284
11 Aug. 1955	42.263	1.581	10.442	17.378	245
18 Aug. 1955	42.376	1.641	10.108	16.314	305
25 Aug. 1955	42.518	1.478	10.388	16.096	197
1 Sept. 1955	42.772	1.204	10.725	17.164	333

Data	Deel- en pasmunt	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi				Verbintenissen t.o. het buitenland i.v.m. betalingsaccorden	
			Schatkist	gewone rek.	rek. Acc. Econ. Sam.w.	Banken in het buitenland	Diverse rekeningen courant	E.B.U.-landen
28 Juli 1955	696	105.806	6	68	229	1.336	473	617
4 Aug. 1955	698	106.755	7	68	200	983	484	624
11 Aug. 1955	719	105.887	7	55	190	1.098	576	564
18 Aug. 1955	739	105.034	6	55	196	1.000	264	609
25 Aug. 1955	757	104.629	3	55	192	1.171	248	657
1 Sept. 1955	753	106.339	4	55	192	1.029	245	743

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Gecombineerde Maandstaat op 31 Augustus 1955

Kas, Kassiers en Dag-geldleningen . . . f.	85.879.945,93
Nederlands	
Schatkistpapier ..	462.400.000,-
Ander Overheidspapier ..	68.740.410,72
Wissels	12.303.419,58
Bankiers in Binnen- en Buitenland.	32.084.370,09
Effecten, Syndicaten en Waarden	51.037.111,59
Prolongatiën en Voor-schotten tegen Effecten ..	32.286.024,03
Debiteuren	355.037.802,31
Deelnemingen (incl. Voorschotten) ..	5.951.581,68
Gebouwen.	5.000.000,-
	<u>f. 1.110.720.665,93</u>

Kapitaal	f. 49.000.000,-
Reserve	20.000.000,-
Bouwreserve	1.000.000,-
Deposito's op Termijn ..	205.353.519,75
Crediteuren	786.813.286,60
Geaccepteerde Wissels ..	8.477,27
Door Derden	
Geaccepteerd ..	152.791,72
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen ..	48.392.590,59
	<u>f. 1.110.720.665,93</u>

Abonneert U op

DE
ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. H. B. Kreukniet,
Prof. P. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementprijs f 22,50;
fr. p. post f 23,60; voor stu-
denten f 19,—; fr. per post
f 20,10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

De Erven

F. Bohn te Haarlem

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de Gemeentelijke Geneeskundige en
Gezondheidsdienst moet worden vervuld de
functie van

Administrateur

Vereist zijn een ruime algemene ontwikkeling,
een grondige, zowel theoretische als praktische
kennis op administratief en financieel-econo-
misch gebied, alsmede belangstelling voor
sociaal-medische problemen. Gegadigden met
academische opleiding genieten de voorkeur.

Een nieuwe salarisregeling is in voorbereiding,
waarbij het minimum, respectievelijk maximum
vermoedelijk op f 8.250,- en f 10.350,- zullen
worden gesteld. Aanstelling boven het minimum
is mogelijk.

Kindertoelage, vacantieloeleage en vergoeding
voor verplaatsingskosten volgens gemeente-
lijke regeling.

★

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties, met ver-
melding van volledige voornamen, geboortedatum en
-plaats, alsmede opgave van referenties, binnen 14 dagen
na het verschijnen van dit blad **onder no A 128** te
zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor
Personeelsvoorziening, Kerkplein 3, 's-Gravenhage.

STUDEERT VANUIT LEIDEN !

★ Gebaseerd op een meer dan 30-jarige onderwijs-
ervaring vormen onze cursussen perfecte oplei-
dingen, onder persoonlijke supervisie van des-
kundige en bevoegde docenten; hun namen en
kwaliteiten vermelden de verschillende
prospectussen.

BEDRIJFSLEIDER	TECHN. VOORCALC.
ARBEIDSANALYST	TARIEFCALCULATOR
M.O. ECONOMIE	BEDRIJFSTECHNICUS
MOD. ECONOMIE	CHEM. BEDRIJFSTECHN.
v.d. ONDERNEMER	ANALYST
PERSONEELSCHEF	ELECTRON. METEN

Schrijft ons, welke opleiding U interesseert;
wij zenden U dan het dienovereenkomstige,
uitvoerige prospectus.

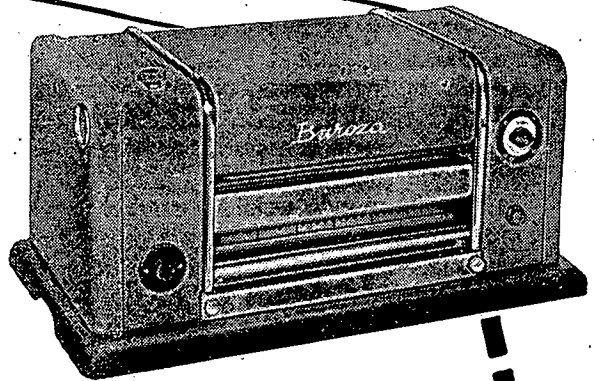

Leidse Onderwijsinstellingen

Erkend door de I.S.O.,
m.m.v. Min. v. Onderw.

JOHAN DE WITSTRAAT 396 - 397,
LEIDEN

Dupliceren van administratieve systemen?

de Buroza

de kleinste der gecombineerde
belichtings- en ontwikkelmachines,
doet dit voor U op een snelle,
goedkope en eenvoudige wijze.
Een sympathiek apparaat waar-
voor het de moeite loont inlichtin-
gen en demonstratie aan te vragen.

Het is een loot
aan de grote stam
van het bekende
OZALID
lichtdrukprocédé.

OZALID

DE ATLAS-DELFT

tel. 25377